

SPROG OG KULTUR I GRØNLAND

Af Mads Lidegaard

I en kronik i Politiken har Mogens Boserup som også tidligere fremsat en række tanker om en kulturpolitik for Grønland med den hovedkonklusion, at man for hurtigst at integrere grønlænderne i den moderne verden må opgive opretholdelsen af det grønlandske sprog som skole- og kultursprog og helt koncentrere sig om at lære grønlænderne dansk som kontaktsprog til den øvrige verden og dens erfaring og uddannelser, så man kommer ud af den isolation, som det grønlandske sprog holder befolkningen i.

Boserup henholder sig til klare og kontante økonomiske og tekniske argumenter, som synes vanskelige at imødegå uden at henfalde til romantiske og stærkt følelsesbetonede modargumenter. Alligevel må der gøres indsigelse, fordi Boserups synspunkter egentlig kun er udtryk for hele den opfattelse, som har dikteret vores grønlandspolitik under nyordningen, specielt de sidste 20 års sprog- og skolepolitik, som næppe kan påstås at have været succesfyldt. Og selv om Boserup foreslår endnu mere radikale metoder taget i anvendelse for at gennemføre denne politik, må man dog se med stor uro på, om denne politik nu også er rigtig, og om man overhovedet vil kunne nå væsentligt videre med de boserupske metoder.

Jeg tror, at Boserup med meningsfæller gør sig skyldige i en række alvorlige misforståelser:

1) Man mener, at det, grønlænderne mangler for at kunne hævde sig under de nye leveforhold og løfte sig ud af underkuelsen, er færdigheder, viden, læsning og erfaring i forhold til det moderne samfund – og alt dette skulle man kunne få ved at lære dansk. Men man glemmer, at det afgørende ikke er alle disse sådan set tekniske ting, men tværtimod indstillingen, ønsket om og viljen til at hævde sig. Det gamle fangersamfund forudsatte hos sine medlemmer en helt anden mentalitet og totalindstilling til tilværelsen end det moderne samfund. Omstillingen fra det ene til det andet er ikke blot et spørgsmål om viden og færdigheder og erfaring, men en dybtgående moralsk og menneskelig forandring, som måske nok kan sættes i gang udefra, men som kun kan ske ved en direkte påvirkning af hele livsindstillingen. Sådan noget kan vanskeligt ske på et fremmed sprog udefra, men sker bedst indefra og på det sprog, som alene kan tale til de dybeste følelser i mennesker.

2) Dermed er vi ved den anden misforståelse: At et sprog kun er et teknisk meddelelsesmiddel, og at derfor alene dets rent tekniske anvendelighed skal medtages, når man bedømmer sprogets egnethed som kommunikationsmiddel. Men et sprog er jo noget helt andet også – og først og fremmest. Det er netop et produkt af det folks hele tankegang og mentalitet, som har skabt sproget. Alle de særlige vendinger og nuancer svarer nøje til fænomener i den pågældende befolknings tankeverden. Modersmålet alene har udtryk for alt det, der rører sig i dets bærere – og det alene forstås fuldt ud, netop med alle nuancer. Hvis man derfor skal have chance for at tale ned til selve grundlaget for livsholdningen, da findes der vel ingen anden vej end netop dette ene sprog. Det er så sandt idag, som da det først blev sagt af Grundtvig: „Modersmål er vort hjertesprog – kun løs er al fremmed tale. Det alene i mund og bog kan vække et folk af dvale.“

Grønlænderne befinder sig i en menneskelig krise, i en skæbnsvanger omstillingsproces, hvor alt afhænger af, om denne omstilling kan gennemføres. Det vil være helt uansvarligt, om man just på dette kritiske tidspunkt prøver at berøve dem det fornemste redskab, som overhovedet findes til at gennemføre omstillingen – og det er enfoldigt at tro, at dansk kan erstatte grønlandsk i denne funktion. Jeg tror, vi må se i øjnene, at en menneskelig fornyelse og genrejsning kun kan ske gennem grønlandere og på grønlandsk.

Nu vil Boserup jo ikke udrydde grønlandsk – kun fjerne det fra skolen. Men hvis sproget skal være et effektivt redskab, må det også kunne skrives og læses – så meget mere som det i de næste 50 år vil være det eneste medium, med hvilket man vil kunne få store dele af befolkningen i tale skriftligt overhovedet – f. eks. de 30 % på de små pladser, som Boserup omtaler og iøvrigt reducerer til 25 %. Men de er jo også mennesker og har krav på at kunne forstå, hvad samfundet vil dem.

3) En tredje misforståelse går ud på, at når man taler om grønlandske kulturværdier, mener man sagn og myter og kajaker. Men der findes jo også kultur på en anden led. Man kan ikke sige, at fangerkulturens elementer er uanvendelige i et moderne samfund – og at grønlandere derfor ikke på dette grundlag kan bygge et moderne samfund. Den gamle danske bondekultur var jo også en kollektiv naturalie-økonomisk livsform med ensidigt erhvervspræg. Der er ikke meget af den, der har kunnet overføres til det tekniske samfund. Alligevel har vi her i landet skabt et teknisk samfund, som ikke bare er teknisk, men som også er dansk – til forskel fra de moderne samfund i Tyskland, Frankrig og England. Og ligesom der findes en særlig dansk måde at tilpasse sig teknikken, kunne der jo også udmærket findes en særlig grønlandsk. Det er jo netop spørgsmålet om, hvordan man indretter samfundets organer, dets sociale og kulturelle institutioner, dets moral og skikke. Hvorfor skulle grønlandere ikke kunne gøre det på deres egen måde, selvom de ikke kan anvende

kajak og konebåd og trommedans. Og hvad ville være mere naturligt, end at de ville befinde sig bedre i et sådant moderne samfund, som de havde indrettet til dels efter eget hovede?

4) En fjerde misforståelse er, at det afgørende for udviklingen er det enkelte individs ønske om uddannelse, indtjening, succes, og at man derfor blot skal appellere til disse personlige ambitioner, som jo også vitterligt er stærke drivkræfter i vores eget samfund.

Men igen: Der er jo også noget helt andet, som driver mennesker til at handle — måske endda nok så meget som personlig ærgerrighed. Det er et fundamentalt menneskeligt træk at tilhøre en gruppe og lade sin adfærd bestemme af, hvad gruppen billiger og hvad ikke — og selvom vi også kender det fra vores samfund, hvor der findes vidt forskellige grupper med forskelligt adfærds- og moralmønster, er tendensen vel endnu stærkere netop i de sluttede samfund som det gamle grønlandske.

Hvis gruppen går i stykker, vil det let betyde, at moralen opløses — forstået sådan, at den enkelte mister sin ledestjerne for sine handlinger. Vi kender f. eks. fænomenet, når emigranter kommer ud og føler sig helt uden hæmninger og moral, fordi de er ude af gruppen. Dette er ikke et forsøg på at prædike moral, men blot pege på, at det formentlig er nødvendigt for mennesker at tilhøre en eller anden gruppe, som de føler sig hørende til og ansvarlig overfor, hvis der skal blive ansvarlighed og sammenhæng i deres egne handlinger.

I Grønland er det vel netop en gruppeopløsning, der er sket — og dermed et bortfald af en væsentlig motivation til at handle. Når så mange grønlandere nu taler om at finde deres identitet, mener de vel i virkeligheden det at erkende deres samhørighed med en gruppe, nemlig nu den større grønlandske — og deres ansvarlighed overfor den og at erkende, hvad denne gruppe står for. Hvordan skal vi vente en samfundsansvarlig handlemåde i en befolkning, der ikke har foretaget denne fundamentale nationale gruppedannelse? Hvordan skal vi vente, at et samfund kan skabes, hvis ikke den positive vilje til at gøre det foreligger som et fællestræk ved alle gruppens medlemmer? Og dermed er vi jo ved en motivation i udviklingsforløbet, som ligger på et helt andet plan end den rent personlige stræben.

Hvis et moderne fungerende samfund skal bygges op, da må der være kræfter og mennesker, der beskæftiger sig med dettes problemer og ikke bare med deres egne, der må eksistere en positiv vilje til at skabe et fælles livsgrundlag for en gruppes medlemmer — og give fællesskabets problemer prioritet på linje med eller før de personlige. Noget sådant forudsætter, at der er sket en moralsk omstilling med solidaritetsfølelse overfor den nye gruppedannelse, som det nye samfund er udtryk for. Og en sådan omstilling er en så kompliceret og vanskelig proces, at der skal de allerfineste hjælpemidler til, et sprog, der formår at løse op for en sådan proces.

Eller sagt lidt mere direkte: Hvis det skal lykkes at få grønlænderne revet ud af den passivitet og apati, som på mange måder har præget den brede befolknings forhold til hele den nye opbygning, – at få mobiliseret alle deres menneskelige og økonomiske reserver som positive bidrag til opbygningen, så den i højere grad bliver deres egen, da kan det næppe ske ved samfundsøkonomiske foredrag eller ved appel til den enkeltes økonomiske udbytte, men kun ved at der skabes en klar grønlandsk bevidsthed om at høre sammen. Og lige så nødvendig dansk er, når der tilstræbes en heldig personlig placering i samfundet baseret på bedre uddannelse, lige så nødvendig er grønlandsk, hvis en sådan positiv solidaritetsfølelse skal opstå. Og lige så ødelæggende er der derfor, hvis man nedvurderer de værdier, in casu sproget, som netop dette fællesskab omfatter.

Det er nok muligt, at Boserup har ret i, at hele den globale udvikling frem imod store enheder vil gøre de små sprog og dermed også grønlandsk og dansk til forsnævrende anakronismer ad åre, og at de vil forsvinde som sådanne. Men det vil være yderst uansvarligt at befordre denne forsvinden bevidst på et tidspunkt, da dette sprog måske står overfor sin vigtigste historiske funktion overhovedet.

5) Bag hele daniseringsideologien ligger også forestillingen om, at det reelt er umuligt at gøre en befolkning effektivt dobbeltsproget, og at den nuværende skole- og kulturpolitik derfor hviler på et forkert grundlag. I virkeligheden må der vælges.

Jeg har selv et langt stykke haft den forestilling, fordi man har levet med de praktiske problemer ved tosprogetheden. Men i virkeligheden har man jo kun forsøgt med en befolkning, der ikke var virkelig motiveret for at lære begge sprog – og med børn, der ikke var det i skolen og ikke blev støttet i forsøget fra hjemmet. Igen det samme: De praktiske muligheder har været der: skolen – lærerne – aftenskolen – radioen o. s. v., men viljen, det stærke og altbesejrende ønske har manglet, som alene driver værket og udretter det utrolige.

Det lyder måske lidt bagvendt, hvis man forestiller sig, at den just omtalte gruppedannelse skulle befordre viljen til at lære dansk og dermed til virkelig dobbeltsprogethed. Men det kan godt være rigtigt. For selv meget nationalt bevidste grønlændere må indse, at den eneste vej til at blive herrer i eget hus og erstatte den hele hærskere af udsendte med landets egne børn går om ad mere uddannelse og dermed mere dansk. Hvis hele samfundet igen skal fungere ved grønlændere og på grønlandsk, da må det paradoksalt nok ske gennem en hårdere danskindlæring for uddannelsens skyld. Til gengæld vil mere dansk så også medføre, at hele samfundet senere bliver langt mere grønlandsk, end mange i dag forestiller sig – simpelthen fordi der sidder grønlændere på alle nøglestillinger, så man også i administrationens verden vil kunne komme igennem med grønlandsk.

Jeg kan ikke bevise, at virkelig tosprogethed er mulig. Men jeg nægter i det grøn-

landske tilfælde at tro på det modsatte, så længe det ikke er forsøgt med en befolkning, der selv har et klart ønske om at være det.

6) Man må også meget stærkt betvivle Boserups tro på de danske læreres store effekt i den grønlandske skole. Selvfølgelig kan de dansk og kan vel også lære børnene det – selvom skolens hidtidige resultater i så henseende egentlig ikke tyder meget på det! Men skolen har en anden og fuldt så væsentlig opgave: At motivere børnene for det samfund, de kommer til at leve i, at bidrage til børnenes menneskelige udvikling på et tidspunkt, da de grønlandske hjem tit er ret magtesløse overfor netop denne opgave, fordi forældrene ikke selv forstår det nye samfund og intet føler for det. Men hvordan skal danske lærere, som ikke taler børnenes eget sprog, som selv er fremmede og ikke hører til den gruppe, de skal integreres i, som ikke tænker deres tanker og forstår deres problemer, – hvordan i alverden skal de kunne løse den opgave? Det kan kun grønlandske lærere, og derfor er det dem, vi har brug for i den grønlandske skole i dag – langt, langt mere end de danske. Og lur mig, om det ikke kunne vise sig, at endog indlæringen af dansk kunne blive udmærket effektiv ved grønlandske lærere – det er jo dog stadigvæk danske lærere, som i vore skoler underviser i tysk og engelsk og fransk, og vi får dog vore eksaminer endda. Hvem siger, det ville blive så meget bedre igen, hvis vi blev oversvømmet af tyske og franske lærere, der ikke kunne tale med vore børn?

Selvom danske lærere stort set har udført og udfører et ansvarsbevidst og stort arbejde i de grønlandske skoler, så kan det dog med den bedste vilje være svært at undgå, at børnene påføres det milieuchok, som bliver resultatet, når de i skolen møder en verden så helt forskellig fra den, de kommer fra. Og det er vist aldrig klarlagt, hvad den slags kan skabe af problemer senere i barnets liv, men man har en anelse om, at det kan blive skæbnesvangert, og at flere af de problemer, vi i dag må slås med i Grønland, har deres udspring heri.

Derfor er det en uheldig tendens, at grønlandske politikere og unge uddannelsessøgende så konsekvent kræver danske uddannelser – og nu sidst eksempelvis kræver en grønlandsk læreruddannelse helt på niveau med den danske. Motiverne herfor er jo netop de klart selviske: De enkelte læreres bedre løn og avancementsmuligheder, mens man slet ikke tager hensyn til samfundets og børnenes interesser. Det er et slående tegn på, at den før nævnte gruppedannelse og solidaritetsfølelse slet ikke endnu er skabt. Resultatet bliver formentlig en ny læreruddannelse, som giver færre veluddannede grønlandske lærere – i en situation, da skolernes enorme behov for grønlandske lærere burde udelukke en sådan nyordning. Jeg kan slet ikke som Boserup se noget særligt opmuntrende og kun positivt i de unges ønske om at blive helt lige med danskerne, hvis det skal ske på bekostning af gruppens egentlige interesser.

Hvis jeg skal anviser en vej som alternativ til den boserupske, skal det selvfølgelig

ikke være mindre danskindlæring, men den nuværende politik fortsat, blot med enhver tænkelig anstrengelse gjort for at skaffe nye og mange grønlandske lærere, forsynet med en uddannelse og anbragt i et skolesystem, som begge passer til det grønlandske samfund og dets behov. Og vejen er i hvert tilfælde *ikke* de planer, som man nu har om en ændring og forlængelse af læreruddannelsen i Grønland.

Jeg er slet ikke i tvivl om, at Mogens Boserup i alt, hvad han skriver, kun er motiveret af de bedste ønsker for grønlænderne, og det er også udmærket, at problemet bliver trukket klart op, for det trænger til at blive behandlet. Men jeg er altså bange for, at Boserup tænker for firkantet teknisk og økonomisk om, hvad det bedste så er for grønlænderne.